

ЯВИЩЕ СОЦІАЛЬНОЇ СТИГМАТИЗАЦІЇ У КОНТЕКСТІ СІМЕЙНИХ ВЗАЄМИН

А. С. Голота

кандидат психологічних наук,
науковий співробітник лабораторії мас та спільнот
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

Питання вивчення явища стигматизації та, особливо, дослідження засобів запобігання поширення стигми у різних сферах суспільного життя є надзвичайно актуальним в українському контексті. Під соціальною стигматизацією вбачається стереотипна реакція на особу чи групу осіб, який відрізняється від інших членів суспільства чи його усталених культурних та соціальних норм за якоюсь із ознак. Стигма є соціально сконструйованим явищем, яке призводить до знецінення людської індивідуальності і має негативний вплив на стигматизовану особу чи групу.

В українському суспільстві є чимало меншин, які зазнають стигматизації: особи з фізичною та/або психічною інвалідністю та члени їхніх родин; представники маргінальних груп (жебраки, бомжі); особи із хімічними залежностями (алко- та наркозалежні); представники ЛГБТ спільноти (гомосексуали, лесбійки, трансгендери); особи, які мають тяжкі психічні розлади (шизофренія, БАР, ПТСР, тяжка депресія, тощо); учасники АТО; внутрішньо переміщені особи (з зони АТО та АР Крим); представники окремих етнічних груп (роми, євреї); особи, які живуть з ВІЛ; колишні засуджені, тощо.

Одним із дуже вірогідних наслідків соціальної стигматизації є перехід стигми від стигматизованого індивіда на його родичів, близьких. В такому разі можливі два варіанти розвитку: або під стигму потраплятиме усе найближче оточення індивіда, що негативно впливатиме на їхнє становище в суспільстві, або люди уникатимуть близьких контактів зі стигматизованими, щоб самим не опинитись “по ту сторону барикад”. Можна говорити про те, що стигматизація суспільством сім’ї стигматизованого сприяє її дезадаптації, адже веде до появи хронічного стресу і почуття провини, сорому, сприяючи появі систем захисту від навколишнього світу [4], [5]. Відтак, родини осіб, що зазнають стигматизації

(зокрема, сім'ї з особами, які мають нарко- чи алкозалежність, психічні розлади, інвалідність чи особливості розвитку) також перебувають у зоні ризику соціальної стигматизації, а також самостигматизації. Сім'я і друзі піддаються стигматизації по асоціації – так званій «стигмі ввічливості» [5, с. 337].

Водночас стигма психічно хворих, представників ЛГБТ спільноти, іноді існує навіть у рамках їхньої сім'ї, коли родичі свідомо чи несвідомо стигматизують таких людей [1]. Несприятливі сімейні взаємини, брак належної підтримки, негативні конотації щодо наявних фізичних або психічних особливостей постають джерелом самостигматизації хворих або людей, що не відповідають звичним соціальним нормам та очікуванням, зменшують шанси на успішну соціальну інтеграцію та можуть призводити до погіршення психологічного стану стигматизовуваної особи. Так, для молодих людей, які належать до ЛГБТ спільноти, саме тиск зі сторони сім'ї, яка змушує їх відповідати гетеросексуальним нормам, робить їх схильними до психічних розладів здоров'я та навіть самогубств [2].

Родинні стосунки постають важливим середовищем як для підтримки осіб, які можуть зазнавати стигматизації, так і для стигматизовуваних меншин загалом. Передусім, родинне коло виступає першим інститутом соціалізації в процесі виховання дитини, тож відповідна інформаційна просвіта і підготовка родин, які виховують дітей з особливостями розвитку може стати хорошим підґрунтям для формування відповідних соціальних норм у дитини, що сприятливо позначатиметься на успішній соціалізації. Водночас, надзвичайно важливим аспектом постає характер ставлення до члена родини, що може зазнавати соціальної стигматизації, сімейна згуртованість, соціально-психологічна культура сім'ї, за необхідності - соціально-реабілітаційна активність у медичній допомозі члену родини [3].

Таким чином, в контексті сімейної взаємодії для підтримки стигматизовуваних меншин можуть виступати такі способи як: формування відповідних соціальних норм у дітей; профілактика самостигматизації в осіб з інвалідністю та сімей, які мають члена родини з інвалідністю (фізичною або

психічною), ВІЛ; психологічна та інформаційна підтримка батьків, які виховують дітей з інвалідністю.

Література:

1. Клименко В.І., Анісімова Ю. В. Проблема стигматизації та самостигмати зації при організації психіатричної допомоги (огляд літератури). *Україна. Здоров'я Нації*. 2012. № 1 (21). С. 160–163.
2. ЛГБТ, здоров'я та права людини. Охорона здоров'я і права людини: ресурсний посібник / за науковою редакцією І.Я. Сенюти (версія на укр. мові). 5-е вид., доп. Львів : ЛОБФ "Медицина і право", 2015. 989 с.
3. Позднякова О. Формування соціальних норм у дітей та молоді з інвалідністю як профілактика їх стигматизації в умовах освітньо-реабілітаційного простору. *Соціокультурні та освітні процеси Запорізького Приазов'я: проблеми, пошуки та перспективи: монографія* / За ред. Л.В. Афанасьєвої, В.В. Молодиченка., В.В. Нечипоренко. Запоріжжя: Вид-во Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2013. Режим доступу <https://studopedia.info/2-113641.html>
4. Смирнова М. Актуальність проблеми стигматизації в сучасних суспільних процесах. *Психолінгвістика*. 2014. Вип. 16. С. 332-342. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2014_16_34
5. Чутора М. Самостигматизація осіб з психічними захворюваннями як реакція на стигматизацію суспільством. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2012. Вип. 25. С. 229–231.